

BEYPAZARI'NIN GELENEKSEL EVLERİNDE KAPILAR

Özlem ATAĞUZ ÇAL*

DOORS AT THE TRADITIONALS HOUSES IN BEYPAZARI

ABSTRACT

Standing by traditionality can be observed in Turkey till the 18th century as regards with doors. Afterwards, we see simplicity and variety in terms of techniques and decoration . Home doors are simpler but with more variety than the others.As for the front face structure we see in Beypazarı houses 11 different types of doors at 5 main categories. These could be found in almost every region. Most of them dates back to the 19th century.

Towns have different fashions for doors. Beypazarı doors have an attraction for simplicity. There are very few publications for doors. For that reason, it is hard to reach firm conclusions.

Keywords: *Beypazarı, Traditionals Houses, Doors*

Bu çalışmada evlerin avlu ve ev kapıları değerlendirmeye alınmış, evlerin içine girilmemiştir. İçine girilebilen evlerde çoğunlukla iç kapılar ile dış kapı biçimlenişinin aynı olduğu görülmüştür. Evler hakkındaki yayımlarda genellikle kapı gibi elemanlarda ayrıntılara girilmediği görülmektedir. Yayın sayısının fazlalığına rağmen, Türkiye'deki her bölgenin evleri hakkında doyurucu çalışma bulunmadığı dikkate alınrsa, bu normal de sayılabilir. Bu tür ayrıntılara, daha çok profesyonel çalışma oldukları için, koruma amaçlı imar planlarında girilmektedir. Bunların da sayısı azdır ve çok azı yayımlanmıştır¹.

* Öğr. Gör. Özlem Çal, Gazi Üniv. Mesleki Eğitim Fak. El Sanatları Eğitim Böl. Geleneksel Türk El Sanatları ABD.

¹ Başak İpekoğlu, " Eskişehir Tarihi Sit Alanı Paşa, Orta, Akcamii Mahalleleri Koruma Ve Geliştirme Planı Tespit Çalışmalarının Yöntem Ve Sonuçları", **Türk Etnografya Dergisi**, Ankara, 1988, 153-211.s.

I- KAPININ BÖLÜMLERİ

Kapının bölümlerine Türkiye'nin değişik bölgelerinde farklı isimler verilmiştir. Kapının kenarlarına seren, alt ve üst kenarlarına alt ve üst başlık, veya kenarlarına pervaz, kenarları birleştiren yatay elemanlara kayıt ya da kuşak, kapının ön yüzeyinde oluşan bölümlere ise ayna veya tabla denilmektedir².

Beypazarı'nda kapının yan, alt ve üst kenarlarına pervaz, ara bölmelere de iç pervaz ismi verilmiştir. İç pervazlarla bölünen yüzeyde, üst ve alttaki büyük parçalar üst ve alt göbek, bu iki büyük parçanın arasında kalan yatay dikdörtgen küçük parça ise göğüstür (1. Çizim) . Biz de çalışmamızda bu terimleri tercih ettik.

II- MALZEME

Kapıların hemen hepsinde çam, daha çok da sarı çam tercih edilmiştir.

III- TEKNİKLER VE KAPININ YAPIM AŞAMALARI

Beypazarı kapılarında esas olarak 2 teknik kullanılmıştır : çakma ve geçme

A- Çakma Tekniği :

1- Pervazsız Kapılar : Bu teknikte, kapının tek veya çift kanat olmasına ve büyüklüğüne göre değişen sayıda, genellikle 20 - 30 cm. eninde, 2 - 3 cm. kalınlığında tahtalar yan yana getirilir. Bunların arkasına, kapının büyüklüğüne göre 2 - 4 tane 5 x 10 cm ölçülerinde tahta yerleştirilir. Bunlara kapının ön yüzünden, her bir tahtaya 2 - 4 tane olmak üzere kalın dövme demir çivi çakılır. Arkada kaç tane tahta varsa önden de o kadar sıra çivi görülür. Çivilerin baş kısımları kabara gibi iri yapıldığından çiviler aynı zamanda kapının bezemesini oluştururlar. Bu işleme kuşaklama da denilir. Bu türde kapının bir dış çerçevesi olmaz (2. Çizim 1.ve 2. aşamalar). Beypazarı evlerinde hem ev hem avlu kapısı olarak kullanılmıştır. Bölüntüsüz olarak yapılan bütün kapılar bu teknikte yapılmışlardır. Yapımı basit ve ölçüleri büyük olduğu için Türkiye genelinde avlu kapılarında daha fazla görülür.

2- Pervazlı Kapılar : Beypazarı'nda yalnız bir örneğine rastladığımız bu tipin birincisinden tek farkı, kapının alt, üst ve yan yüzlerine birer pervaz çakılmasıdır (3. Çizim A 2 tipi) .

3- Taklit Pervazlı Çakma Kapılar : Fazla kullanılan bir tekniktir. Kapı ön yüz düzenlemesi itibarıyla tek ve iki bölmeli bütün kapılar bu teknikle oluşturulmuştur. Birinci tipte olduğu gibi, kapının ölçüsüne göre tahtalar yan yana getirilir, arkadan iki veya üç tahtayla kuşaklanır. Kapının ön yüzüne, alt, üst, yan ve iç pervazlar yerine 15- 20 cm eninde, 1 - 2 cm. kalınlığında tahtalar çakılır. Bu tahtalar kapıda sadece ön görünüşte pervaz gibi görünürler. Taşıyıcı bir çerçeve nitelikleri yoktur (2. Çizim 1-3. aşamalar) .

B- Geçme Tekniği : Bu teknikte bütün pervazlar, kapı göbekleri ve kapı göğüsleri erkekli dişili yapılabirbirine geçmeli olarak kurulurlar. Demir çivi yoktur.

² M. Binan., **Ahşap Kapılar**, İst. 1981, 5, 68.s.

Yalnızca pervazların geçme yerlerinde ahşap çiviler kullanılmıştır. Üç,dört ve beş bölmeli kapıların hepsi geçme tekniklidir. Taklit pervazlı çakma kapılar için verilen ikinci çizim aşamalarında, alttaki tahtalar yok sayılırsa, aynı zamanda geçme tekniğini ifade eder. Bu durumda pervazlar taşıyıcı hale gelir.

IV- KAPILARDAKİ CEPHE DÜZENLEMELERİ

Kapıların ön yüz düzenlemeleri, alt, üst ve yan pervazlar ile ara pervazların böldüğü alanların değişik biçimler oluşturmasına dayanır. Yapılan gruplama kapının ön yüzünde, pervazlar arasında, düşey eksenle kaç bölüm olduğuna bakılarak yapılmıştır. Kapılarda yatay eksenlerde de birden fazla bölüm olabilmektedir. Kapılarda 5 tür uygulama görülür :

A- Bölüntüsüz Kapılar : Kendi içinde iki alt gruba ayrılır

1- Pervazsız Kapılar : Bu tür kapılarda çakma tekniği uygulanmıştır. Kapının hazırlanışı çakma tekniğinde açıklanmıştır. Bütün yükü arkadaki kuşaklar çektiği için, ön yüzde herhangi bir çerçeve olmaz (4. Çizim). Türkiye genelinde genellikle avlu kapılarında görülürken, Beypazarı'nda ev kapılarında da kullanılmıştır. Toplam 79 örnekten 8 tanesi bu tiptedir (Bkz. Liste 1-8. örnekler). Siirt'ten Edirne'ye kadar genellikle avlu kapılarında en çok uygulanan tiplerdendir. Bu yüzden Sivas, Erzurum, Tokat, Safranbolu, Kula, Uşak, Kastamonu, Bitlis, Eskişehir, Bursa gibi merkezlerin adını vermekle yetineceğiz³. 17. yy.dan Hubanname-Zenanname'deki bir minyatürdeki avlu kapısı da aynı tekniktir⁴. 1606, 1889, 1903 olmak üzere üç tarih bulunan Diyarbakır Cemil Paşa Konağı'nda ve 1878 tarihli bir evde de vardır⁵.

2- Pervazlı Kapılar : Birinci gruptan tek farkı, kapının alt, üst ve yan yüzlerine birer ahşap

çakılmasıdır. Bu ahşapla ön yüzdeki tahtalar aynı seviyede oldukları için, bunlar gerçekte taşıyıcı birer pervaz oldukları halde, görünüş bakımından birinci gruba yakındır. Beypazarı'nda bir örneğine rastladık (3. Çizim A 2) (Liste 9. örnek).

B- Tek Bölmeli Kapılar : Taklit pervazlı çakma kapı tekniğinde yapılmışlardır.

³ B. Bilget., **Sivas Evleri**, Ankara, 1992, 22, 49, 51. S. ; H. Karpuz., **Geleneksel Türk-İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri**, Ankara, 1984, 131.s. ; R. Günay., **Geleneksel Safranbolu Evlerinin Oluşumu**, Ankara, 1989, 77, 81. Fotoğraflar. ; Y. Tosun., **Milli Mimarimizde Kula Evleri**, 1968, 93. s. ; Y. Sayan., **Uşak Evleri**, Ankara, 1997,119.s. ; Kemal Kutgün Eyüpgiller., **Bir Kent Tarihi Kastamonu**, İstanbul, 1999, 374.s. ; Yüksel Sayan-Şehabettin Öztürk., **Bitlis Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayımı, Ankara, 2001, 59, 115.s. Bu yayımdan, Bitlis evlerindeki kapıların çoğunun değiştirildiği anlaşılıyor. ; Başak İpekoğlu., a.g.m., 153-211.s. ; Sedat Hakkı Eldem., **Türk Evi Osmanlı Dönemi**, 3. C. İst. 1987, 83.s.

⁴ Metin And., **Osmanlı Tasvir Sanatları : 1 Minyatür**, İstanbul, 2002, 387.s.

⁵ Orhan Cezmi Tunçer., **Diyarbakır Evleri.**, Diyarbakır Büyükşehir Bld. Yayımı, Ankara, 1999, 291, 294.s. , 264.s.

1- Bu grubun A 1 grubundan tek farkı, ön yüzde ince çıtalarla düşey dikdörtgen bölüm oluşturulmasıdır. Fazla yaygın değildir, 2 örneği belirlenmiştir (Bkz. Liste 10,11. örnekler) (5 - 6. Çizim). Kula evlerinde de benzer örnekler görülmektedir⁶. Adı tarihi ve yeri belirtilmeyen bir evin kapısında yine aynı düzenleme vardır⁷.

2- Taklit pervazlı çakma tekniğinde anlatıldığı gibi, kuşaklanan kapının ön yüzünde kenarlara pervaz görünüşü veren ama taşıyıcı niteliği olmayan tahtalar çakılır (7. Çizim). Sadece 1 örneği vardır (Bkz. Liste 12. örnek).

C- İki Bölmeli Kapılar : B 2 grubundan farkı, yan pervazlar yerine çakılan iki tahtanın, iç pervaz yerine çakılan bir tahta ile birleştirilerek, kapıda düşey ekseninde iki dikdörtgen alan elde edilmesidir. Bu grubun bütün örnekleri taklit pervazlı çakma tekniğinde yapılmışlardır. Her avlu hem ev kapılarında tek veya çift kanat olarak kullanılmıştır. 13 tanesi tek kanatlı ev kapısı (bkz. liste 13-25. örnekler), 21 tanesi iki kanatlı ev kapısı (liste 26-46. örnekler), 4 tanesi iki kanatlı avlu kapısı (47-50. örnekler), 1 tanesi tek kanatlı avlu kapısı (liste 51. örnek) olmak üzere 79 toplam örnekten 39 tanesi bu tiptedir ve en yaygın grubu oluştururlar. Yapımları ve teknikleri basittir. Beypazarı'nda da daha çok geç dönem evlerinde görülürler (8 - 11. Çizimler). 17. yy. Osmanlı yazmalarından Divan-ı Nadiri'den bir minyatürdeki Gazanfer Ağa Medresesi'nin kapısı bu tiptedir⁸. Eskişehir'de hem ev hem avlu kapılarında hem aynı, hem de üst ve altta ikişer veya üstte yan yana iki altta bir göbek gibi farklı tipleri tespit edilmiştir⁹. Bursa Hazma Bey Türbesi'nin geç dönemde değiştirildiği anlaşılan kapısı da iki bölmelidir¹⁰. 18. yy. a tarihlenen İst. Sütlüce'deki ev ve Hasköy Hahambaşı Konağı kapıları, 20. yy. başına tarihlenen Cihangir Hasan Efendi Konağı kapılarının çoğu bu gruptandır¹¹.

D- Üç Bölmeli Kapılar : Kendi içinde 5 alt gruba ayrılır. Geçme tekniği ile yapılmışlardır. Bu tip, bütün alt grupları ile en fazla uygulanan ikinci türdür. Aynı şekilde Eskişehir evleri kapılarındaki yaygın tiptir, örnekleri ilgili bölümlerde gösterilecektir. Türkiye'de Anadolu Selçuklularından itibaren anıtsal mimarimizde yoğun olarak kullanılmışlardır¹².

1- Üç Eşit Göbekli Kapılar :Pervazları iki iç pervaz ile birleştirilmesiyle üç eşit göbek oluşturulmuştur. Belirlenen tek örneği Beypazarı Müzesi olarak kullanılan evin iki kanatlı kapısıdır (12. Çizim-Liste 52. örnek). Eskişehir¹³ evlerindekiyle yine sade olmasına karşılık, Kastamonu'daki örneklerde bölümlerin içi çıtalar

⁶ R. Bozer., **Kula Evleri**, Ankara, 1988. 12. S. ; Y. Tosun., a.g.e.57.s.

⁷ Sedat Hakkı Eldem., **Türk Evi Osmanlı Dönemi**, 3. C. İst. 1987, 250.s.

⁸ Metin And., a.g.e. 336.s.

⁹ Başak İpekoğlu., a.g.m. 176-179.s.

¹⁰ Şakir Çakmak., **Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taç Kapılar 1300-1500**, Kültür Bk. Yayımı, Ank. 165, 349.s.

¹¹ Sedat Hakkı Eldem., a.g.e. 1. C. İst. 1984. 254, 261-263., 216.s.

¹² C. Esat Arseven., **Türk Sanatı Tarihi**,9. Fasikül, İst. 708.s.

¹³ Başak İpekoğlu., a.g.m. 176.s.

çakılarak değişik şekillerde bezenmişlerdir¹⁴. İst. Beyoğlu Asmalı Mescit Minare Sokaktaki 19. yy. tarihlenen evin kapısında¹⁵, Diyarbakır'da 1899 ve 1903 tarihlerini taşıyan evde, 1898 ve 1901 tarihlerini taşıyan evde, 1911 tarihli evde ve Cahit Sıtkı Tarancı Evi'nde bölümler kare değil de dikdörtgendir¹⁶. Cahit Sıtkı Tarancı Evi kapısı üzerindeki duvardaki kitabede 1747 tarihi olmasına karşılık, kapı 19. yy. dan kalma olmalıdır. Nitekim 1865 tarihli bir evde¹⁷ hemen hemen aynısı bir kapı vardır ve Diyarbakır'da bu tipin yaygın olduğunu, 1936 tarihli evdeki kapı¹⁸ ise, 20. yy. da bu biçimin devam ettiğini göstermektedir.

2- Bu tipte üstte ve altta yatay dikdörtgen birer göğüs ortada yan yana iki düşey dikdörtgen göbek yer alır. Bir örneğine rastlanmıştır (3. Çizim D-2, 13. Çizim – Liste 53. örnek). Aynı düzenleme Eskişehir ve Ormana (İbradı) evlerinde de bulunur¹⁹. 1493 tarihli Edirne Süleyman Paşa Camisi'nin muhtemelen sonradan değiştirilen kapısı da bu tiptedir²⁰. 18. yy.a tarihlenen Gebze Kadri Usta Evi kapılarında²¹, 1890 yılında yaptırıldığı belirtilen Karaman Hacı Lütfullah Efendi Evi dolap kapağı²², 1885-1895 yıllarına tarihlenen Karaman Tahir Özyol Evi dolap kapağı²³, tarih vermesi bakımından önemlidir. Bu tipteki Ankara Yusuf Oğraş Evi Divanhane kapısı²⁴ cephe çizimi ve kesitleri, uygulamayı göstermesi bakımından dikkate değerdir.

3- Alt ve üstte birer düşey dikdörtgen göbek ile aralarında yatay dikdörtgen bir göğüs yer alır. Alt ve üst göbeklerin kare, dikdörtgen veya birinin kare diğerinin dikdörtgen olabilmesi gibi uygulamaları vardır (14. Çizim –Liste 54-55. örnekler). Bütün tiplerin tam dökümünün verildiği Eskişehir evleri kapıları da bu çeşitliliğe sahiptir²⁵. 18. yy. a tarihlenen Gebze Kadri Usta Evi dolap kapağında²⁶ Erzurum, Kayseri,, Uşak, Eskişehir, Ermenek, Alanya evlerinde, 19.yy. ortasına tarihlenen Karaman Hacı Sami Tartan Evi avlu kapısında görülmektedir²⁷. Ana

¹⁴ Kemal Kutgün Eyüpgiller., a.g.e., 372-375.s.

¹⁵ Sedad Hakkı Eldem., **Türk Evi Osmanlı Dönemi**, 2. C. İst. 1986. 272.s.

¹⁶ Orhan Cezmi Tunçer., a.g.e., 314, 318, 415, 419, 505, 512., 515.s.

¹⁷ Orhan Cezmi Tunçer., a.g.e. 351, 353.s.

¹⁸ Orhan Cezmi Tunçer., a.g.e. 254, 256.s.

¹⁹ Başak İpekoğlu., a.g.m. 176.s. ; N. Özbal., “ Ormana Evleri “, **Sanatsal Mozaik**, 2. Yıl, 23. Sayı, 1997, 73.s.

²⁰ Şakir Çakmak., a.g.e., 192, 377.s.

²¹ Sedad Hakkı Eldem., a.g.e., 1. C. 167.s.

²² Gülseren Karakap., **Karaman Evleri**, S.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Sanat Tarihi Anabilim Dalı , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1992, 30.s., 76. fot.

²³ Gülseren Karakap., a.g.t. 27.s., 54. fot.

²⁴ Mahmut Akok-Ahmet Gökoğlu., **Eski Ankara Evleri**, Ank. 1946, 8. resim.

²⁵ Başak İpekoğlu., a.g.m., 176-179.s.

²⁶ Sedad Hakkı Eldem., a.g.e., 1. C. 167.s.

²⁷ -H. Karpuz., a.g.e. 106, 161.s. ; V. İmamoğlu., **Geleneksel Kayseri Evleri**, Ank., 1992, 98.s. ; Y. Sayan., a.g.e. 90.s. ; Yelda Olcay Uçkan-Erkan Uçkan., **Eskişehir Odunpazarı Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank. 2002, 59.s. ; Seyit Yıldırım., “Ermenek'te Bir Ev”, **Türk Etnografya Dergisi**, 19. Sayı, Ankara, 1991, 53-71.s. ; Örcün Barışta., “ Wood Decoration on the frontage Of Late Otoman Houses in Central and South

şema olarak Kastamonu evlerinin kapılarında da yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yalnız Beypazarı'ndan farklı olarak göbek (ayna) ve göğüsler çeşitli biçimlerde süslenmişlerdir²⁸. Edirne 2. Bayezid Camisi doğu tabhanesi kuzey taç kapısının yine sonradan değiştirildiği anlaşılan kapısı da böyledir²⁹.

4- Üçüncü gruptan farkı, üst ve altta birer göbek yerine, yan yana ikişer düşey dikdörtgen göbek konulmasıdır. Arada yine göğüs vardır. 14 tanesi tek kanatlı ev kapısı (56-69. örnekler), 3 tanesi iki kanatlı ev kapısı (70-72. örnekler), 1 tanesi tek kanatlı avlu kapısı (liste 73. örnek), 1 tanesi iki kanatlı avlu kapısı (74. örnek) olmak üzere toplam 79 örnekten 19 tanesinde uygulanmıştır. Beypazarı'ndaki ikinci yaygın gruptur (15 - 16. Çizimler). Safranbolu, Uşak, Eskişehir evleri kapılarında, Ermenek'te oda kapısında tercih edilmişlerdir³⁰. 1859 tarihli Kilis Şeyh Efendi Tekkesi kapısında da aynı düzenleme görülmesi, tarihleme bakımından önemlidir³¹. Edirne 2. Bayezid İmareti batı taç kapısının muhtemelen 19. yy. da değiştirilen kapısında da uygulanmıştır³². 19. yy. başına tarihlenen³³ Bursa'daki ev kapısında fark olarak sadece alttaki yatay göğüs yoktur.

5- Burada da alt ve üst göbekler iki yerine yan yana üçer tane düşey dikdörtgen kısma bölünmüşlerdir (17. Çizim). İki örneği vardır (Liste 75-76. örnekler). Aynı düzenleme Safranbolu'da, Karaman Nalıncılar Evi'nde, Diyarbakır'da da görülür³⁴. 17. yy. sonuna tarihlenen Bursa Namazgah Evi kapısında³⁵ alt ve üstte yatay birer göğüs ile arada yan yana üç tane düşey göbek, bu düzenlemenin değişik bir uygulamasıdır.

E- Beş Bölmeli Kapılar : Diğer örneklerin hepsinde kapılarda alt ve üstlerde düşey dikdörtgen göbekler kullanılmıştı. Burada sıralama düşey ekseninde yukarıdan aşağıya doğru ,yatay dikdörtgen bir göğüs, yan yana iki düşey dikdörtgen göbek, yatay dikdörtgen göğüs, düşey dikdörtgen iki göbek ve en altta da yatay dikdörtgen bir göğüs şeklindedir (18. Çizim). Beypazarı'nda 3 örneğini bulabildik (Liste 77-79. örnekler). Bu tipin çok yakın bir benzeri 1440 tarihli Ankara Karacabey Camisi kapısıdır³⁶. 17. yy. a tarihlenen Üsküdar Ayazma Camisi Hünkar Mahfili

Central Anatolia”, **The Ottoman House** Papers from the Amasya Symposium 24-27 September 1996, Oxford 1988, p. 110-114, pl.14.9 ; Şerife Özudoğru., **Karaman'da Türk Mimari Eserleri Süslemeleri**, Mimar Sinan Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İst. 1989, 204.s., 252..fot.

²⁸ Kemal Kutgün Eyüpgiller., a.g.e., 372-375.s.

²⁹ Şakir Çakmak., a.g.e.367.s.

³⁰ R. Günay., a.g.e., 38. Fot. ; Y. Sayan., a.g.e., 84.s. ; Yelda Olcay Uçkan-Erkan Uçkan., a.g.e. 59, 62.s. ; Seyit Yıldırım., a.g.m. 63.s. ; Başak İpekoğlu., a.g.m., 176.s.

³¹ Abdülkadir Dündar., **Kilis'te Osmanlı Devri Mimari Eserleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ank., 1999, 350, 356.s.

³² Şakir Çakmak., a.g.e. 372.s.

³³ Sedat Hakkı Eldem., a.g.e. 3. C. 23.s.

³⁴ R. Günay., a.g.e. 338. Fotoğraf. ; Gülseren Karakap., a.g.t., 96.s. ; Orhan Cezmi Tunçer., a.g.e., 95.s.

³⁵ Sedat Hakkı Eldem., a.g.e. 1. C. 85.s.

³⁶ A. Ersoy., **XIV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği**, İstanbul, 1993, 158.s.

kapısında farklı olarak altta iki tane yatay dikdörtgen göğüs bulunmaktadır³⁷. Beypazarı kapısındaki ile aynı düzenlemeye Uşak, Malatya, Ormana, Hadım evlerinde, benzer bir örneğe ise Uşak evlerinde rastlanılmaktadır³⁸. Kemerhisar (Niğde) evleri dolap kapaklarında ise göbekler üç düşey dikdörtgen biçimlidirler³⁹. 17.yy.dan Hamse-i Atayı'deki bir minyatürde, yakın bir kapı düzenlemesi vardır. Tek farkı sadece en alttaki yatay dikdörtgen göğüsün olmamasıdır⁴⁰. 1485 tarihli Amasya Gümüşlü Cami taç kapısının, İst. Fatih Camisi avlu taç kapılarının yine sonradan değiştirildiği anlaşılan kapılarında⁴¹, Karaman Hacı Beyler Camisi taç kapısında ve 19. yy. ortasında yapıldığı belirtilen Karaman Hacı Sami Tartan Evi gusülhane kapısında⁴², 19. yy. son çeyreğine tarihlenen Yenişehir Şemaki Evi dolap kapaklarında⁴³ görülür.

V- SONUÇ

Coğrafya, mimariyi etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Türkiye'deki evlerde farklı coğrafyalardan kaynaklanan değişiklikler vardır. Ancak planlamada, oda - sofa ilişkisinde, odanın iç düzenlemesinde Türk evi kavramını kullanmamızı sağlayan ortak noktalar daha çoktur. Ahşap karkas - kerpiç, taş, ahşap dolgu tekniği ile yapılan evlerde bile şehirden şehire değişen özellikler bulunabilmektedir.

Kapılarda da aynı gelişimi görebilmek mümkündür. Kapıların bölüntüsü, üç, dört, beş bölmeli düzenlemeleri erken Osmanlı anıtsal yapılarının kapılarına kadar inebilmektedir⁴⁴. Ev kapıları, zaman zaman çok ince işçilikli olanları bulunabilmekle birlikte, anıtsal yapıların kapılarına göre daha basittirler.

Kapılarda, anıtsal örneklere göre yeni düzenlemelerden çok, mevcut tiplerin şehirden şehire, bölgeden bölgeye değişebilen kompozisyon tercihleri söz konusudur. Beypazarı'ndaki yangından sonra Safranbolu'lu ustaların gelip burada çalıştığı biliniyor⁴⁵. Bu yüzden evler gibi kapılarda da Safranbolu ile benzerlikler çoktur. Buna karşılık en yakın merkez olan Ayaş evlerinin kapılarında D 5 ve E grubu tiplerine rastlanmaz⁴⁶. Yine E tipi kapı, Malatya ve Uşak'ta, yağma taş mimari ile yapılan Ormana evlerinde bulunabilmektedir.

³⁷ Sedad Hakkı Eldem., **Türk Evi Osmanlı Dönemi**, İst. 1986, 2. C., 229.s.

³⁸ M. Yardımcı., "Geleneksel Malatya Evleri", **Kültür ve Sanat**, 16. Sayı, 1992, 38.s. ; N. Özbal., a.g.m. 73.s. ; Örcün Barışta., a.g.m., pl.14.3 ; Y. Sayan., a.g.e. 74, 24.s.

³⁹ Hilmi Atabey., "Niğde Müzesi'nde Bulunan 18. Yüzyıl Dolap Kapakları", **Türk Etnoğrafya Dergisi**, 18. Sayı, Ankara, 1988, 97-101.s.

⁴⁰ Metin And., a.g.e. 451.s.

⁴¹ Şakir Çakmak., a.g.e.172, 356. 329, 332, 333. s.

⁴² Şerife Özudoğru., a.g.t., 41.fot., 204.s., 278. fot.

⁴³ Rüçhan Arık., "Resimli Türk Evlerinden İki Örnek", **Sanat Dünyamız**, 4. Sayı, İst. 1975, 13-19. s.

⁴⁴ A. Ersoy., a.g.e.

⁴⁵ I. Aksulu., "Beypazarı Evleri", **İlgi**, 41. Sayı, İst. 1985, 18-23.s.

⁴⁶ H. Çal., "Geleneksel Ayaş Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları", **Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Sempozyumu Bildirileri**, 2 - 3 Mayıs 1997, Ankara, 1998, 91 - 109. sayfalar .

Osmanlı anıtsal yapılarındaki kapılarda ise daha çok üç bölmeli tip (üst ve altta kare birer göğüs ile ortada düşey dikdörtgen göbek) tercih edilmiştir. Orijinal taç kapıları günümüze ulaşabilen 1445 tarihli Edirne Üç Şerefeli Cami avlu kuzey taç kapısı, harım kuzey doğu ve kuzey batı kapılarında⁴⁷, 1586 tarihli Manisa Muradiye Camisi kapısında⁴⁸ künde-kari tekniğinde aynı şema görülmektedir. Diyarbakır'da Şeyhoğulları Evi adıyla bilinen ancak Özdemiroğlu Osman Paşa'nın (1571-1575 tarihlerinde Diyarbakır Beylerbeyi) Konağı olduğu ileri sürülen evin⁴⁹ harem kısmındaki kapı ilginç örneklerden biridir. Hatayı üslubunda vazodan çıkan çiçek kompozisyonuyla 16. belki de 17. yy. özellikleri taşımaktadır. Ancak 1889 ve 1903 tarihlerinin ahşap binisinde yazılı olduğu söylenen bir başka evin kapısında⁵⁰ aynı nitelikte bezemeye sahip bir kapının bulunması, bir geleneğe bağlılığı da akla getiriyor. 17. yy. sonuna tarihlenen Bursa Namazgah Evi kapısı⁵¹, yine Diyarbakır'da 1863 tarihli evdeki, 1880 tarihli evdeki kapı⁵², 19. yy. a tarihlenen Bursa Muradiye Abdülvahab Evi⁵³ kapısı, bu tipin 15-20. yy. larda kullanıldığını göstermektedir.

Minyatürlerde de bunların çok sayıda örneğini bulmak mümkündür : Benzer olanlar ilgili başlık altında gösterilmiştir. 16. yüzyıldan Hünername, Terceme-i Miftah-i Cifrü'l-Cami, Hadikatü's Süeda, 1581 tarihli Şehname-i Selim Han, aynı tarihten Nusretname, Surname-i Hümayun'dan Süleymaniye Camisi maketi, 18. yy.dan Surname-i Vehbi minyatürlerinde kapılar hep bu tiptedir⁵⁴. Anlaşıldığı kadarıyla bu tip geleneksel şemayı oluşturmaktadır 1782 yılına tarihlendirilen Birgi Karaoğlu Camisi⁵⁵ kapısında görülmesi, bu tipin sonraki yüzyıllarda da tercih edildiğini göstermektedir.

Evler hakkındaki yayımlardan belirlenebildiği kadarıyla konak gibi nitelikli evlerin kapıları, anıtsal yapılarındaki kapılara yakın ince işçiliktir. Ortalama evlerdeki kapılar daha sadedirler. Şehirlerin ekonomik gelişmişliklerine göre, geleneğe bağlılık veya çeşitlenme ortaya çıkmaktadır. Bu alandaki değişimin ağırlıklı olarak 19. yüzyılda başladığını söyleyebiliriz. Beypazarı kapıları, bölüm sayısı bakımından nispeten geleneği sürdürmesine karşılık daha sadedirler. Bu geleneğe bağlılık, Beypazarı evlerindeki kapı tokmaklarında da görülmektedir⁵⁶. Tipolojisi verilen Kastamonu ve Eskişehir evleri kapıları ise daha çeşitli ve süslüdürler.

⁴⁷ Şakir Çakmak., a.g.e.315, 319.s.

⁴⁸ Hakkı Acun., **Manisa'da Türk Devri Yapıları**, Türk Tarih Kurumu Yayımı, Ank. 1999, 215, 239.s.

⁴⁹ Orhan Cezmi Tunçer., a.g.e., 384.s.

⁵⁰ Orhan Cezmi Tunçer., a.g.e., 294, 295.s.

⁵¹ Sedat Hakkı Eldem., a.g.e. 1. C. 84.s.

⁵² Orhan Cezmi Tunçer., a.g.e. 119, 328, 333.s.

⁵³ Sedat Hakkı Eldem., a.g.e. 207.s.

⁵⁴ Metin And., a.g.e., 65, 78, 82, 205, 223, 263, 334, 111.s.

⁵⁵ İnci Kuyulu., "Karaoğlu Camii", **Birgi Tarihi Tarihi Coğrafyası Ve Türk Dönemi Anıtları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, 90-97.s.

⁵⁶ Halit Çal., "Beypazarı Kapı Tokmakları", **1. Beypazarı Kültür ve Sanat Sempozyumu** 22- 23 Mayıs 1998, Yayınlanmamış bildiri

Kapılar konusunda iki temel sorun vardır. Birincisi daha önce de ifade ettiğimiz gibi, kapılar hakkında yayımların çok az oluşudur. Bu durum sağlıklı bir sonuca varmayı zorlaştırmaktadır. İkincisi ise tarihlemeye karşımıza çıkmaktadır. Evlerin kapılarında bir iki istisna dışında tarih yoktur. 13-17. yy. anıtsal mimarideki kapıların bezeme ve teknikleri farklı olduğu için, bu dönemlerden tarihi bilinen bir yapıdaki kapıyı daha rahat bir şekilde orijinal veya değil diye ayırabiliyoruz. Ancak 18. yy. dan itibaren bezemeler ve teknikleri değiştiği için bu ayırım kolayca yapılamamaktadır. Örneğin 17. yy. a tarihlenen veya 18. yy.dan olduğu tarihiyle belli bir evin kapısının evle aynı tarihten mi olduğu, yoksa 19.yy.da mı değiştirildiği anlamamaktadır. Kapılardan parçalar alıp laboratuvar incelemeleriyle bir sonuca varmak mümkündür, ancak bugün için böyle bir imkanımız da yoktur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

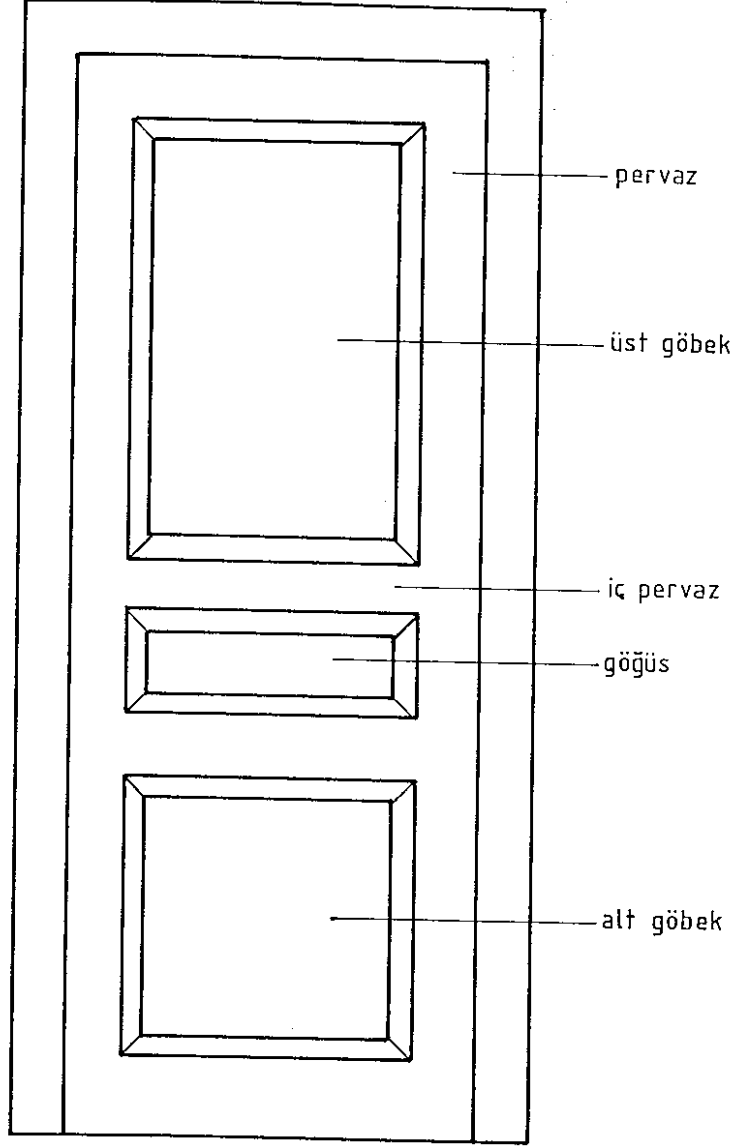
- ACUN, Hakkı., 1999 **Manisa'da Türk Devri Yapıları**, Türk Tarih Kurumu Yayımı, Ankara.
- AKOK, M.-GÖKOĞLU, A. 1946. **Eski Ankara Evleri**, Ankara.
- AKSULU, Işık., 1985. “Beypazarı Evleri“, **İlgi**, 41. Sayı, İstanbul, 18-23.s.
- AND, Metin., 2002. **Osmanlı Tasvir Sanatları : 1 Minyatür**, İstanbul
- ARIK, Rüçhan., 1975. “Resimli Türk Evlerinden İki Örnek”, **Sanat Dünyamız**, 4. Sayı, İstanbul. 13-19. s.
- ARSEVEN, Celal., 1988. **Türk Sanatı Tarihi**,9. Fasikül, İstanbul.
- ATABEY, Hilmi., 1988. “Niğde Müzesi'nde Bulunan 18. Yüzyıl Dolap Kapakları”, **Türk Etnoğrafya Dergisi**, 18. Sayı, Ankara, 97-101.s.
- BARIŞTA, Örcün., 1988. “Wood Decoration on the frontage Of Late Otoman Houses in Central and South Central Anatolia”, **The Otoman House** Papers from the Amasya Symposium 24-27 September 1996, Oxford, p. 110-114.
- BİLGET, Burhan., 1992. **Sivas Evleri**, Ankara.
- BİNAN, M., 1981. **Ahşap Kapılar**, İstanbul.
- BOZER, Rüstem., 1988. **Kula Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayımı. Ankara.
- ÇAKMAK, Şakir., 2001. **Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taç Kapılar 1300-1500**, Kültür Bk. Yayımı, Ankara.
- ÇAL, Halit., 1988a. “Beypazarı Kapı Tokmakları“, **1. Beypazarı Kültür ve Sanat Sempozyumu** 22 - 23 Mayıs 1998, Yayımlanma-

- ÇAL, Halit.,
1988
- DÜNDAR, Abdülkadir.,
1999
- ELDEM, Sedad Hakkı.,
1987
- ELDEM, Sedad Hakkı.,
1986
- ERSOY, Ayla.,
1993.
- EYÜPGİLLER, Kutgün.,
1999
- GÜNAY, Reha.,
1989
- İMAMOĞLU, Vacit.,
1992.
- İPEKOĞLU, Başak.,
- KARAKAP, Gülseren.,
1992
- KARPUZ, Haşim.,
1984
- KUYULU, İnci.,
2001
- ÖZBAL, Nimet.,
1997
- ÖZÜDOĞRU, Şerife.,
1989
- SAYAN, Yüksel- ÖZTÜRK,
Şehabettin.,
2001
- SAYAN, Yüksel.,
1997
- TOSUN, Yılmaz.,
1968
- TUNÇER, Orhan Cezmi.,
1999
- UÇKAN, Yelda,-UÇKAN, E.,
2002.
- YARDIMCI, M.,
1992
- YILDIRIM, Seyit.,
1991
- mış bildiri
“Geleneksel Ayaş Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları
“, **Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Sempozyumu
Bildirileri**, 2 - 3 Mayıs 1997, Ankara, 91 - 109. sayfalar .
Kilis'te Osmanlı Devri Mimari Eserleri, Kültür Bakan-
lığı Yayını, Ankara.
Türk Evi Osmanlı Dönemi, 3. C. İstanbul.
- Türk Evi Osmanlı Dönemi**, 2. C. İstanbul.
- XIV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği**, İstanbul.
- Bir Kent Tarihi Kastamonu**, İstanbul.
- Geleneksel Safranbolu Evlerinin Oluşumu**, Ankara.
- Geleneksel Kayseri Evleri**, Ankara.
- “Eskişehir Tarihi Sit Alanı Paşa, Orta, Akcamii Mahalle-
leri Koruma Ve Geliştirme Planı Tespit Çalışmalarının
Yöntem Ve Sonuçları”, **Türk Etnoğrafya Dergisi**,
Ank.18. Sayı, 153-211.s.
- Karaman Evleri**, S.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Sanat Tarihi
Anabilim Dalı , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
Konya.
- Geleneksel Türk-İslam Mesken Mimarisinde Erzu-
rum Evleri**, Ankara.
- “Karaoğlu Camii”, **Birgi Tarihi Tarihi Coğrafyası Ve
Türk Dönemi Anıtları**, Kültür Bakanlığı Yayınları,
Ankara, 90-97.s.
- “Ormana Evleri “, **Sanatsal Mozaik**, 2. Yıl, 23. Sayı,
73.s.
- Karaman'da Türk Mimari Eserleri Süslemeleri**,
Mimar Sinan Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış
Doktora Tezi, İst.
- Bitlis Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara
- Uşak Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Milli Mimarimizde Kula Evleri.**
- Diyarbakır Evleri**, Diyarbakır Büyükşehir Bld. Yayını,
Ankara
- Eskişehir Odunpazarı Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayım-
ları, Ankara.
- “Geleneksel Malatya Evleri “, **Kültür ve Sanat**, 16. Sayı,
1992
- “Ermenek'te Bir Ev”, **Türk Etnoğrafya Dergisi**, 19.
Sayı, Ankara, 53-71.s

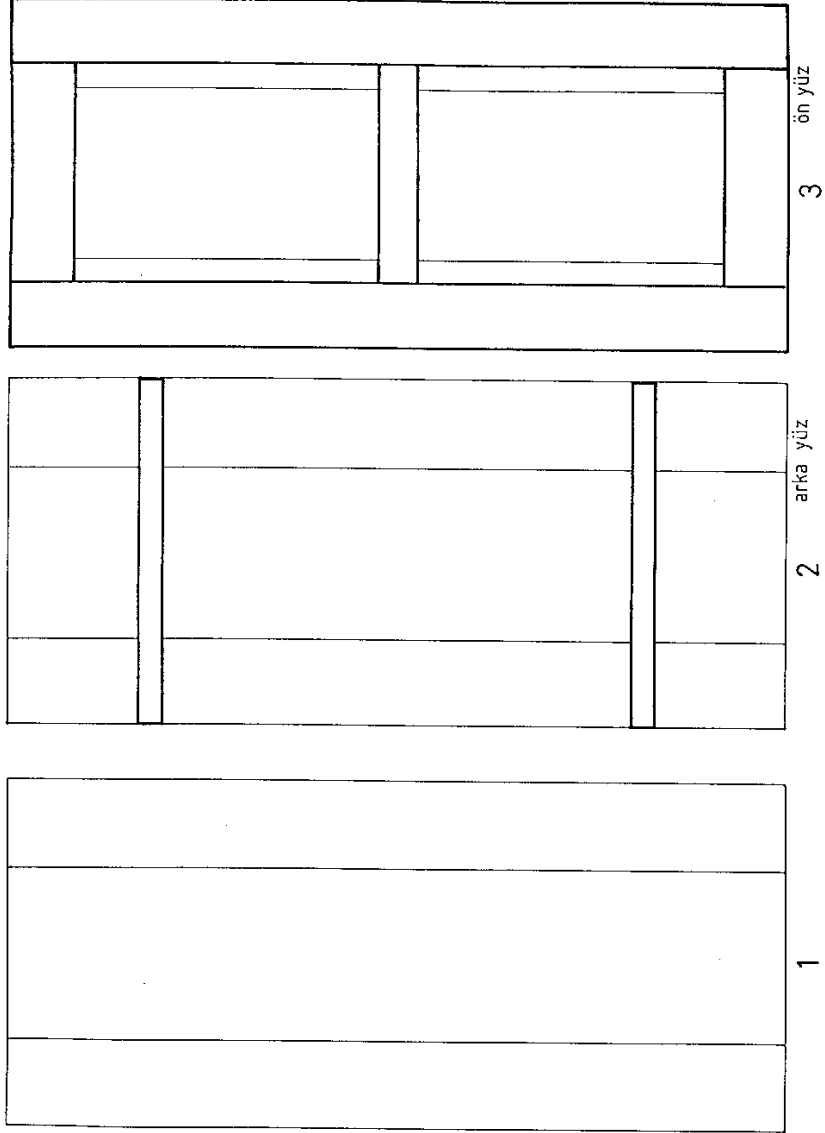
LİSTE

A- Bölüntüsüz Kapılar			
A-1 Pervasız Kapılar			
Çift Kanat Avlu Kapısı Örnekleri		Çift Kanat Ev Kapısı Örnekleri	
1	Cevizlerkaşığı sok. Nu: 6	4	Kaşmahkeme Sok. Nu: 57
2	Cevizlerkaşığı Sok. Nu: 4	5	Yenice Sok. Nu: 27
3	Badem Sok. Nu: 1	6	Lale Sok. Nu: 13
		7	Kanarya Sok Nu: 3
		8	Uzun Sok. Nu: 46
A-2 Pervazlı Kapılar			
9	Dağsalı Sok. Nu: 8		
B- Tek Bölmeli Kapılar			
B-1		B-2	
Tek Kanat Ev Kapıları		Tek Kanat Avlu Kapısı	
10	Dar Sok. Nu: 4	12	Env.13 Rüstempaşa Mh. Derbentçik S. 11
Çift Kanat Avlu Kapısı			
11	Env. 33 İstiklal Mah. Çınar Sok. Nu: 17		
C- İki Bölmeli Kapılar			
Tek Kanat Ev kapıları		Çift Kanat Ev Kapıları	
13	Dağsalı Sok. Nu: 11	26	Kale Kapısı Sok. Nu:7
14	Dağsalı Sok. Nu: 7	27	Meydan Sok. Nu: 1
15	Dağsalı Sok. Nu: 44	28	Güven Sok. Nu: 7
16	Dağsalı Sok. Nu: 22	29	Dağsalı Sok. Nu: 18
17	Dağsalı Sok. Nu: 46	30	Dağsalı Sok. Nu: 46
18	Dedeküme Sok. Nu: 1	31	Kaşmahkeme Sok Nu: 105
19	Dedeküme Sok. Nu: 6	32	Kaşmahkeme Sok Nu: 83
20	Kaşmahkeme Sok. Nu: 113	33	“ “ Nu: 67
21	Badem Sok. Nu: 4	34	“ “ Nu: 5
22	Öksüzce Sok. Nu: 3	35	Env. Nu:24 Yenice Sok. Nu: 5
23	Cevizlerkaşığı Sok. Nu: 16	36	“ “ Nu: 7
24	Env. Nu: 6 Ayvaşık Mah. Küme Sk. Nu: 4	37	“ “ Nu: 12
25	Env. Nu: 12 Derbentçik Sok. Nu: 9	38	“ “ Nu: 13
		39	Lale Sok. Nu: 3
		40	Badem Sok. Nu: 8
		41	Kanarya Sok. Nu: 1
		42	Uzun Sok. Nu: 48
		43	Acıçeşme Sok. Nu: 4
Çift Kanat Avlu Kapıları		44	Env “ “ Nu: 8
47	Kaşmahkeme Sok. Nu: 7	45	Çukurçeşme Sok. Nu: 26
48	Lale Sok. Nu: 7	46	Kayadibi Sok. Nu: 10
49	Lale Sok Nu: 8	Tek Kanat Avlu Kapısı	
50	Env. Nu: 11 Rüstempaşa Mah. Akkol Bağları Sok.Nu: 6	51	Dar Sok. Nu: 8
D- Üç Bölmeli Kapılar			
D-1		D-2	
52	Env. Nu: 23 Yenice So. Nu: 4	Tek Kanat Avlu Kapısı :	
D-3		53	Güven Sok. Nu: 9
54	Kaşmahkeme Sok. Nu: 44,		
55	Env. Nu: 8 Kumsüren Mah. Kumsüren Sok. Nu: 22		

D-4			
Tek Kanat Ev Kapıları			Çift Kanat Ev kapıları
56	Dağsalı Sok. Nu: 12		70 Dağsalı Sok. Nu: 10
57	“ “ Nu: 14 (4 adet kapısı var)		71 Env. Nu: 7 Kumsüren Mah. Kumsüren Sok. Nu: 27
58	“ “ Nu: 24		72 Yenice Sok. Nu: 29
59	“ “ Nu: 15		Tek Kanat Avlu Kapısı
60	“ “ Nu: 52		73 Kayadibi Sok. Nu: 6
61	“ “ Nu: 54		Çift Kanat Avlu Kapısı
62	“ “ Nu: 19		74 Acıçeşme Sok. Nu: 9
63	Dedeküme Sok. Nu: 6		
64	Kaşmahkeme Sok. Nu: 19		D-5
65	“ “ Nu: 1		Çift Kanat Ev Kapısı
66	Acıçeşme Sok. Nu: 1		75 Cevizlerkaşığı Sok. Nu: 6
67	“ “ Nu: 1-A		Tek Kanat Ev Kapısı
68	Kayadibi Sok. Nu: 2		76 Kalekapısı Sok. Nu: 5
69	Öksüzce Sok. Nu: 1		
E- Beş Bölmeli Kapılar			
77	Kalekapısı Sok. Nu: 36		
78	Kanarya Sok. Nu: 8		
79	Lale Sok. Nu: 1		

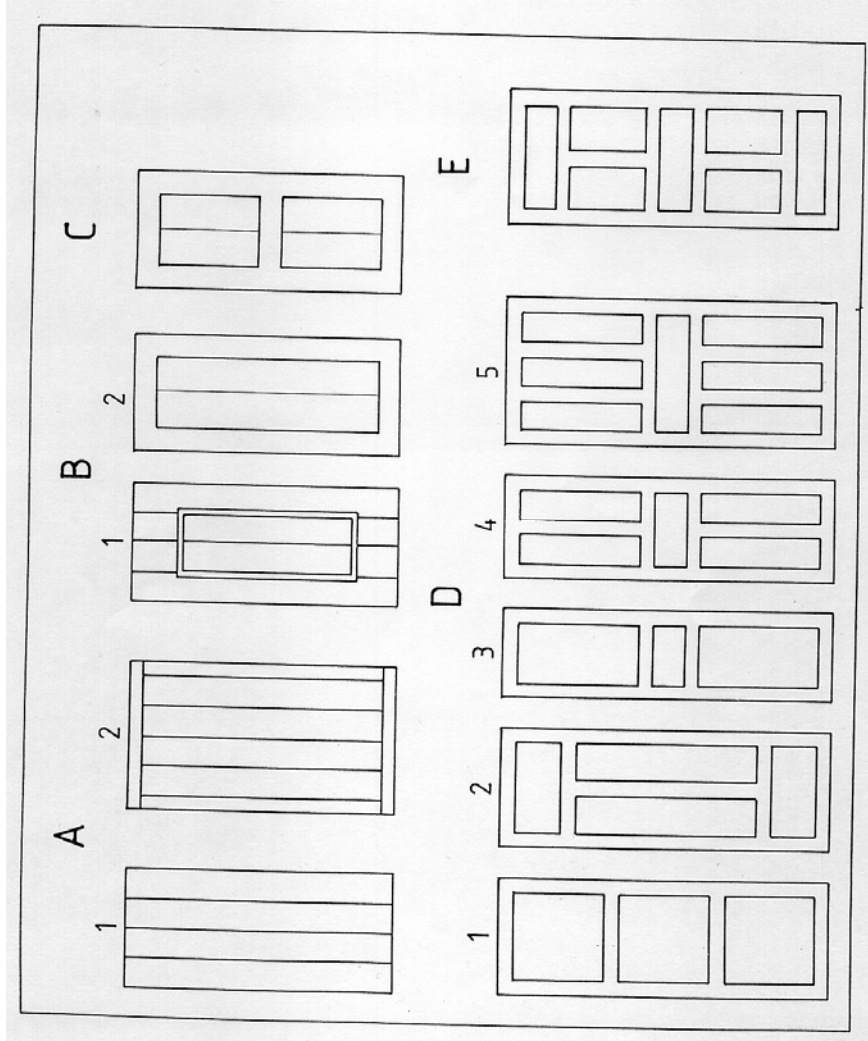

Çizim 1

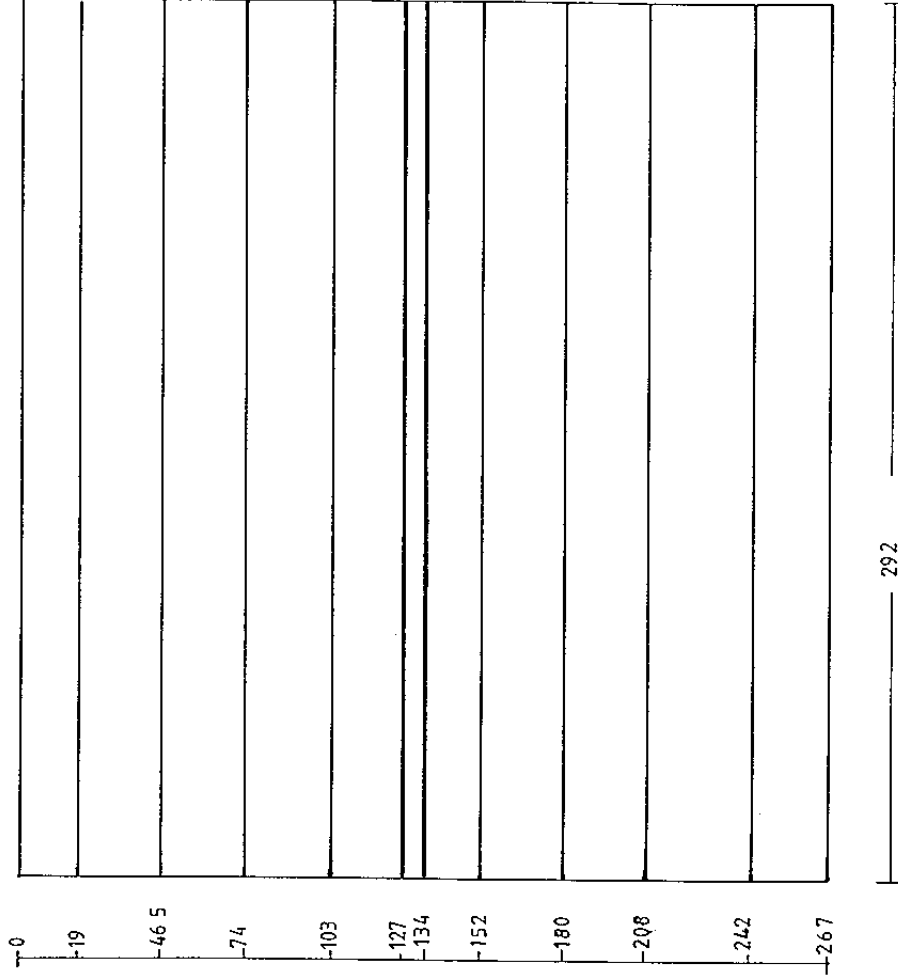

Çakma Tekniğinde Kapının Yapım Aşamaları

Çizim 2

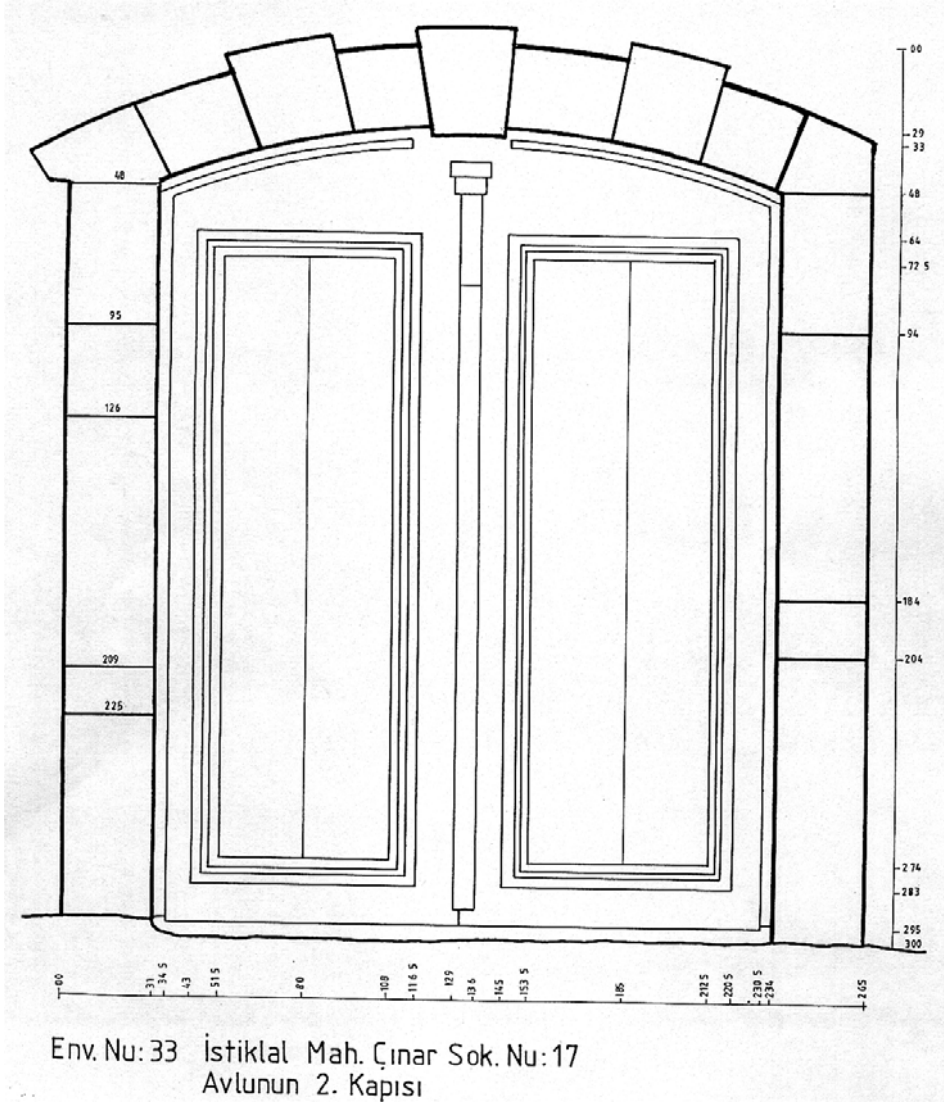

Çizim 3.

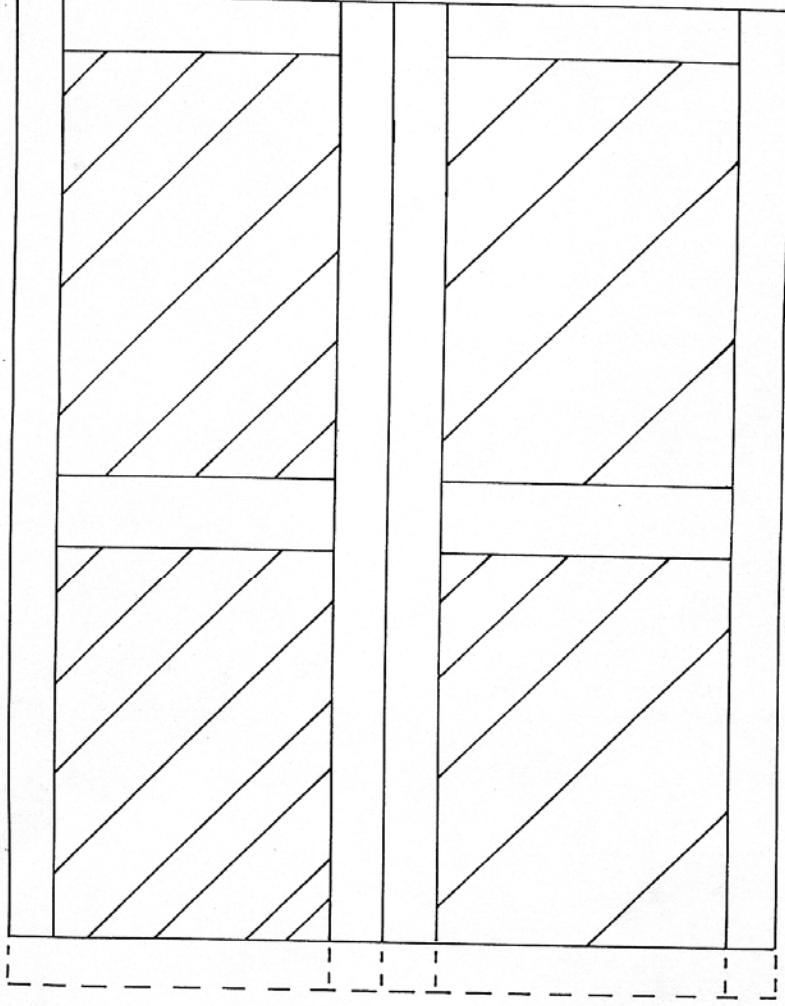

Env. Nu:33 İstiklal Mah. Çınar Sok Nu:17 Beypazarı

Çizim 4.

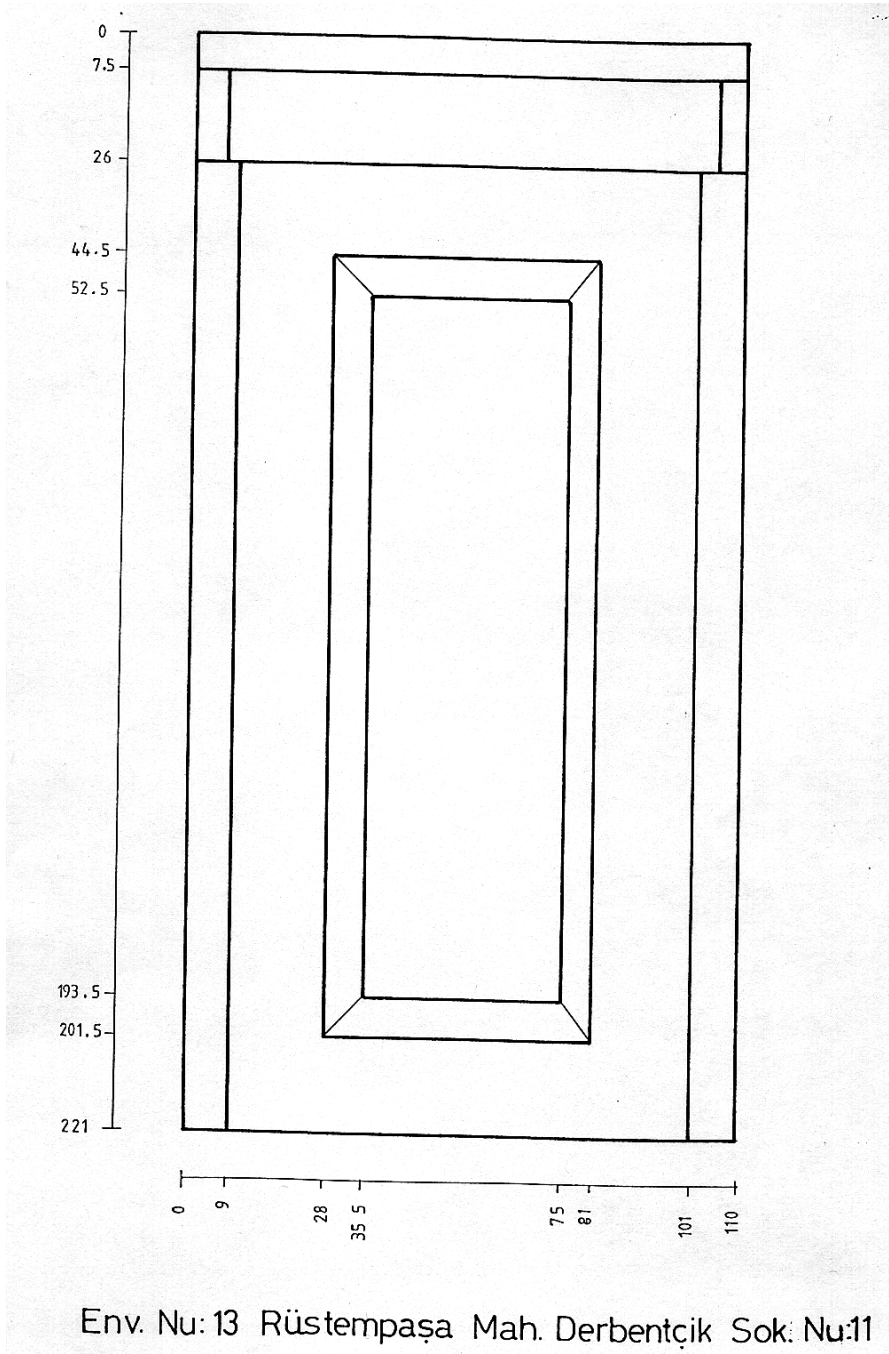

Çizim 5.

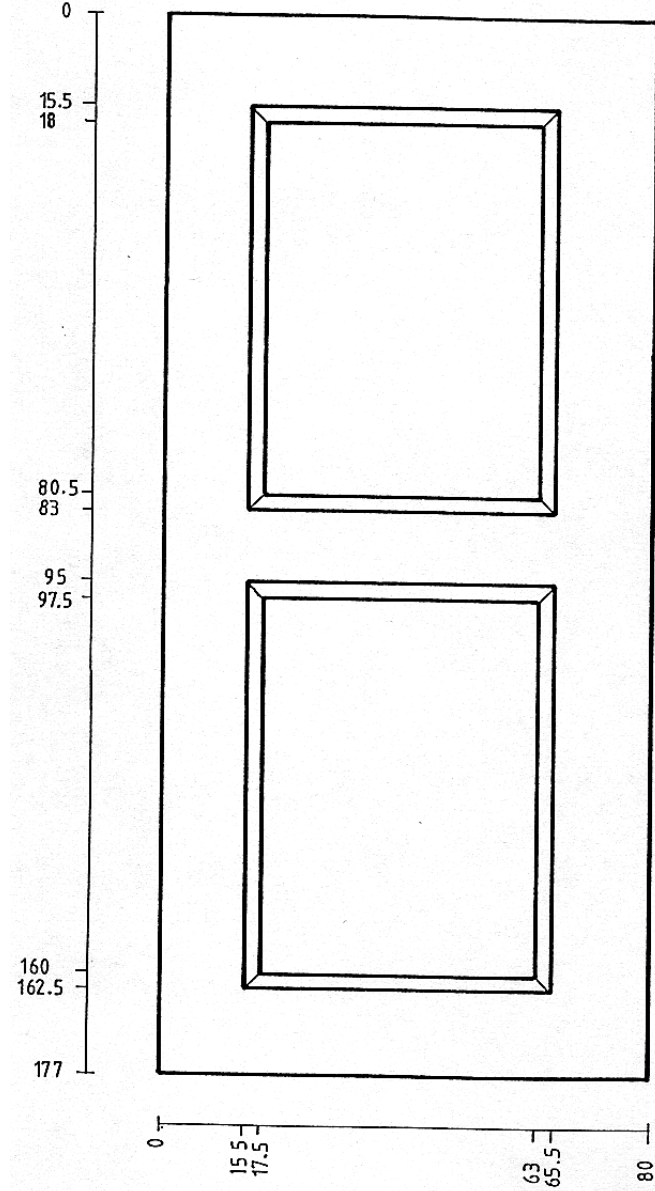

Env.Nu:33 İstiklal Mah. Çınar Sok.Nu:17
Avlu 2.Kapısının Arka Yüzü

Çizim 6.

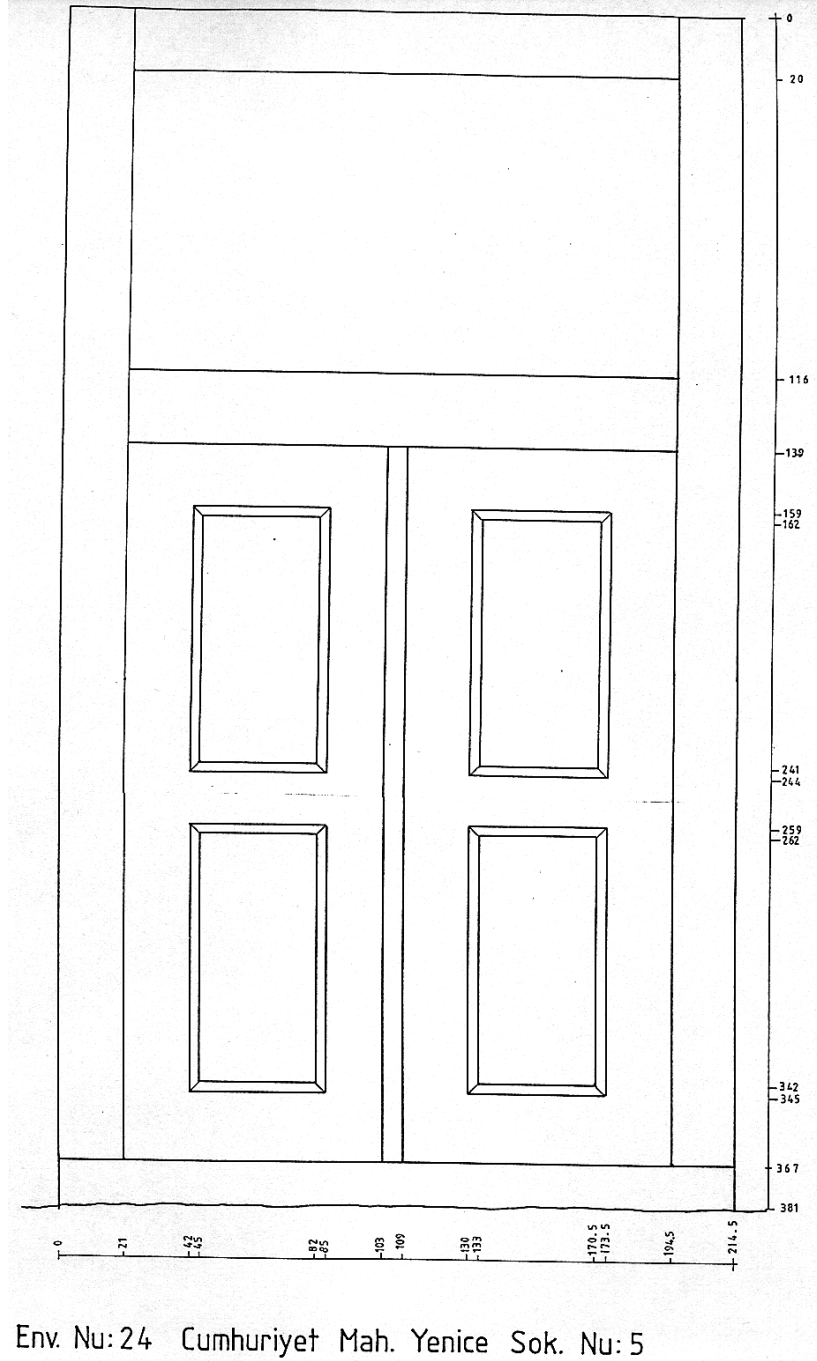

Çizim 7.

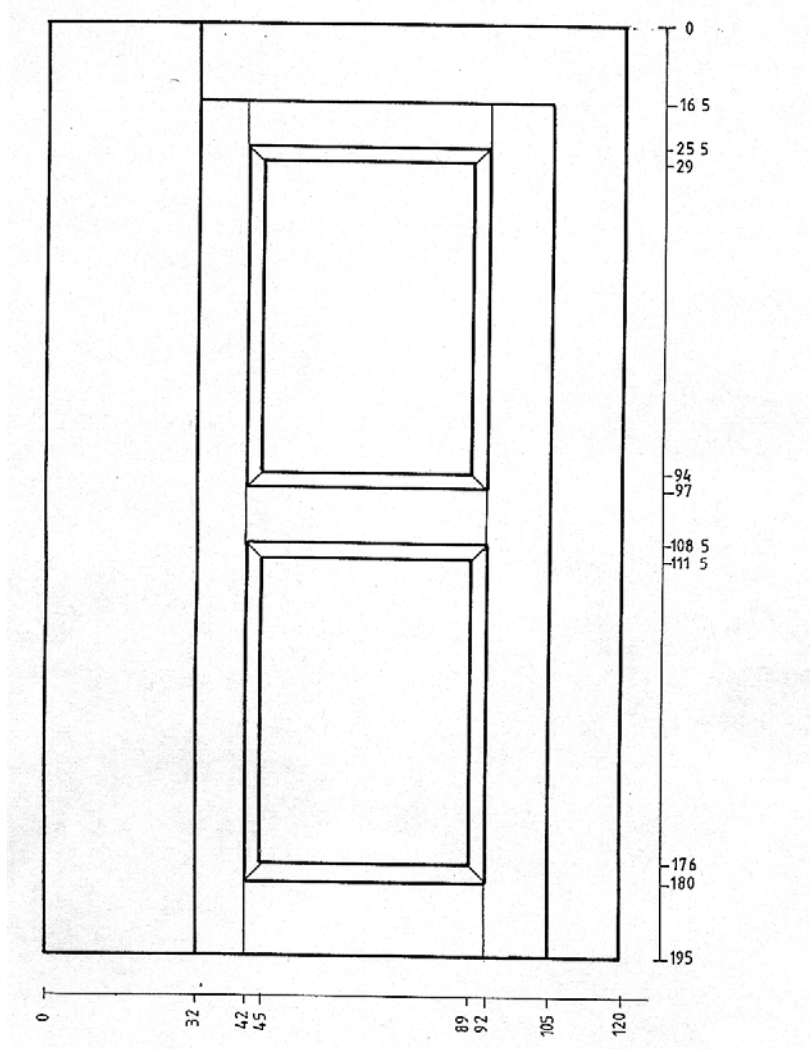
Env. Nu: 6 Ayvaşık Mah. Küme Sok. Nu:4
Beypazarı

Çizim 8.

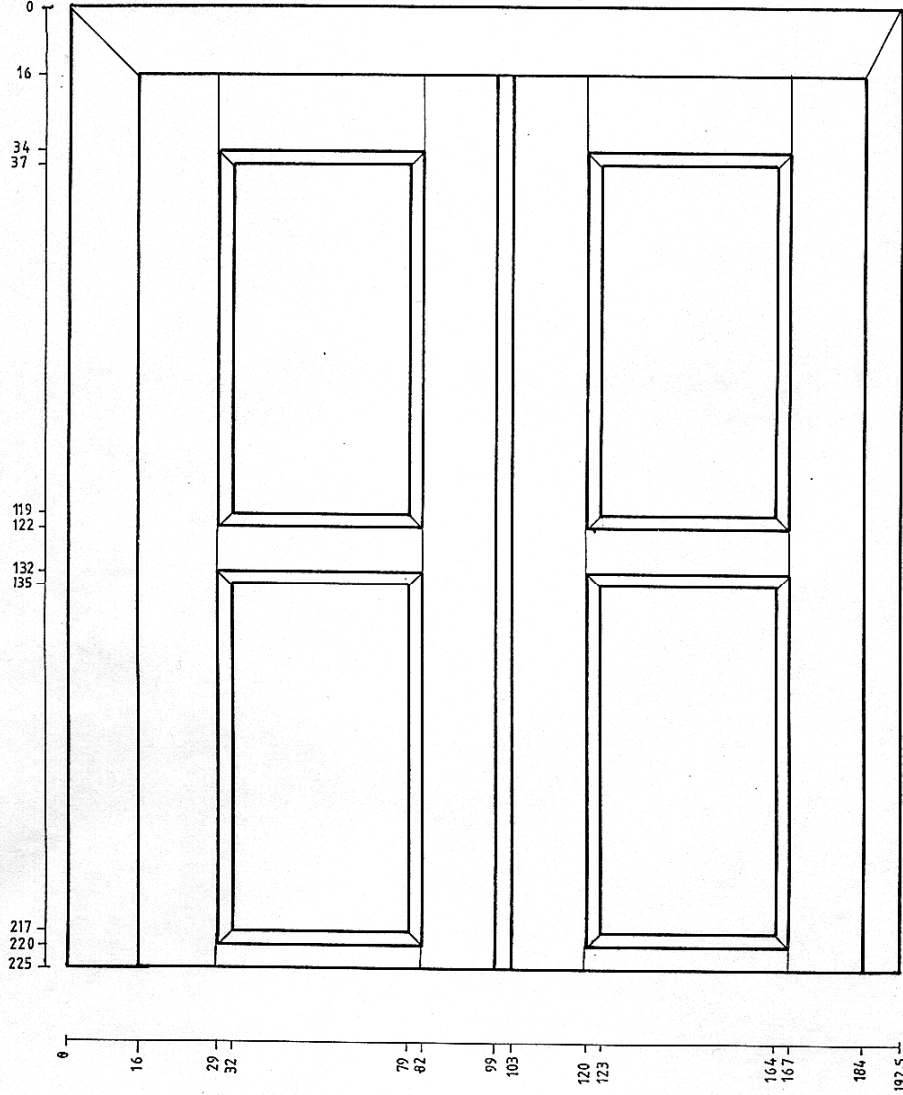
Env. Nu:24 Cumhuriyet Mah. Yenice Sok. Nu:5

Çizim 9.

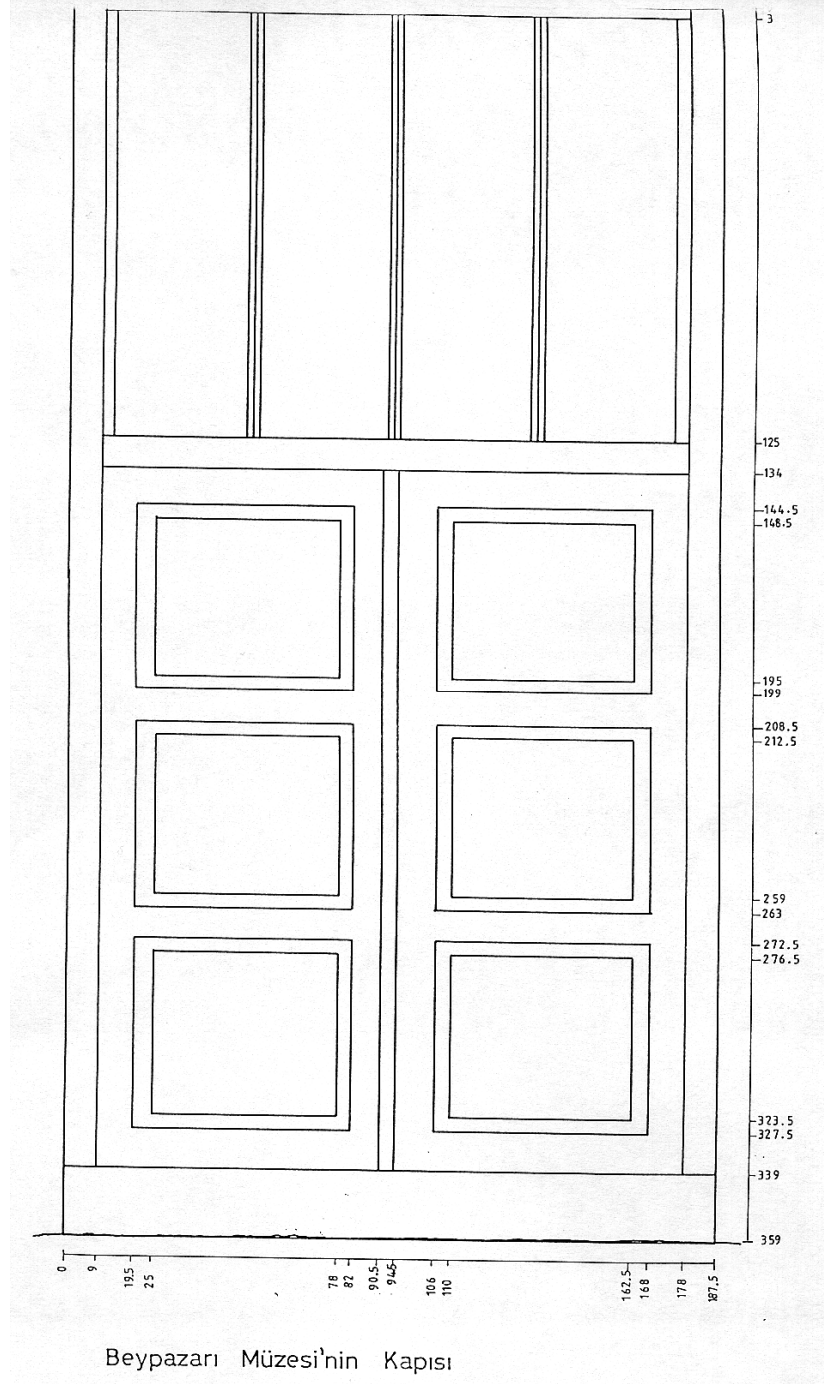
Env. Nu:12 Rüstempaşa Mah. Derbentçik Sok. Nu:9

Çizim 10.

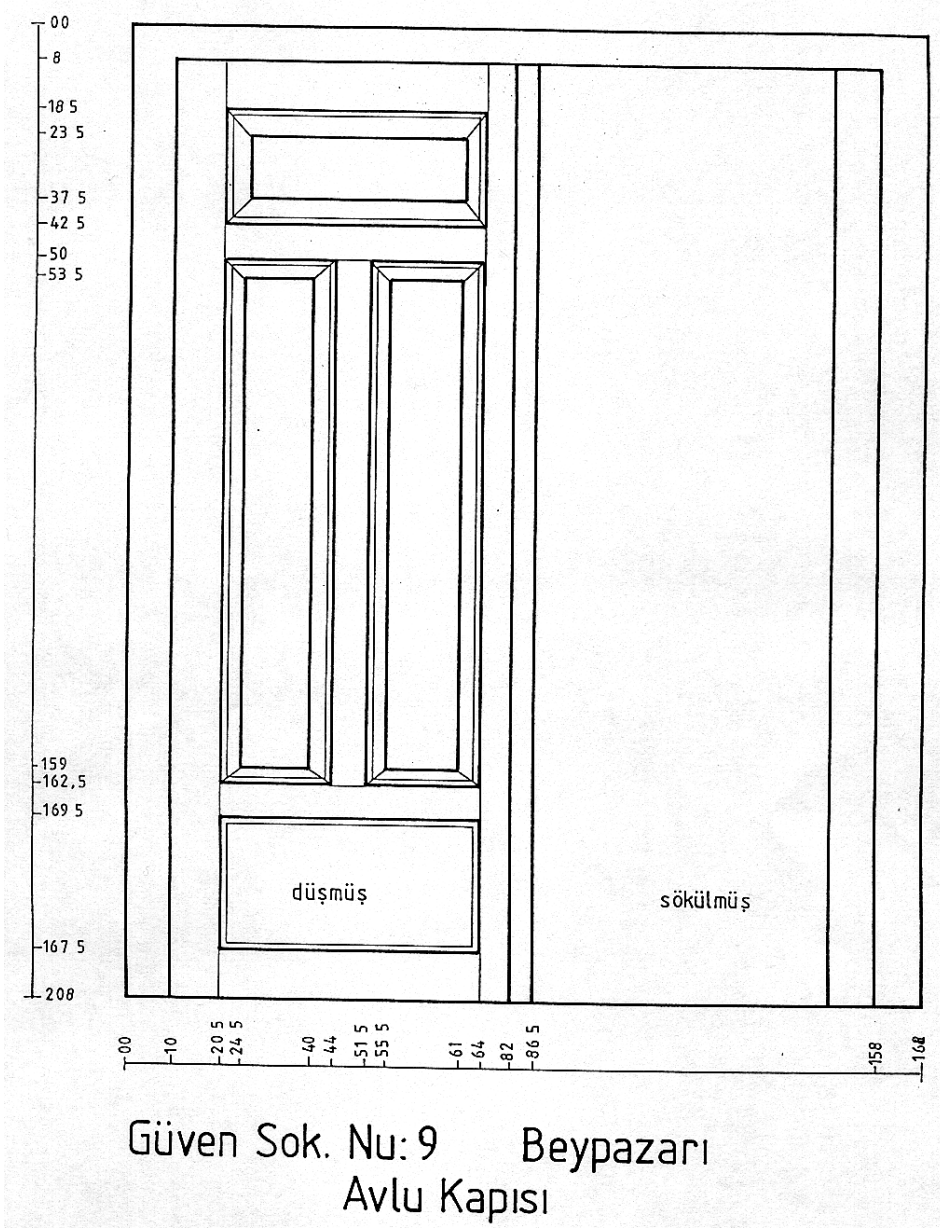

Env. Nu: 12 Rüstempaşa Mah. Derbentçik Sok. Nu: 9
Avlu Kapısı

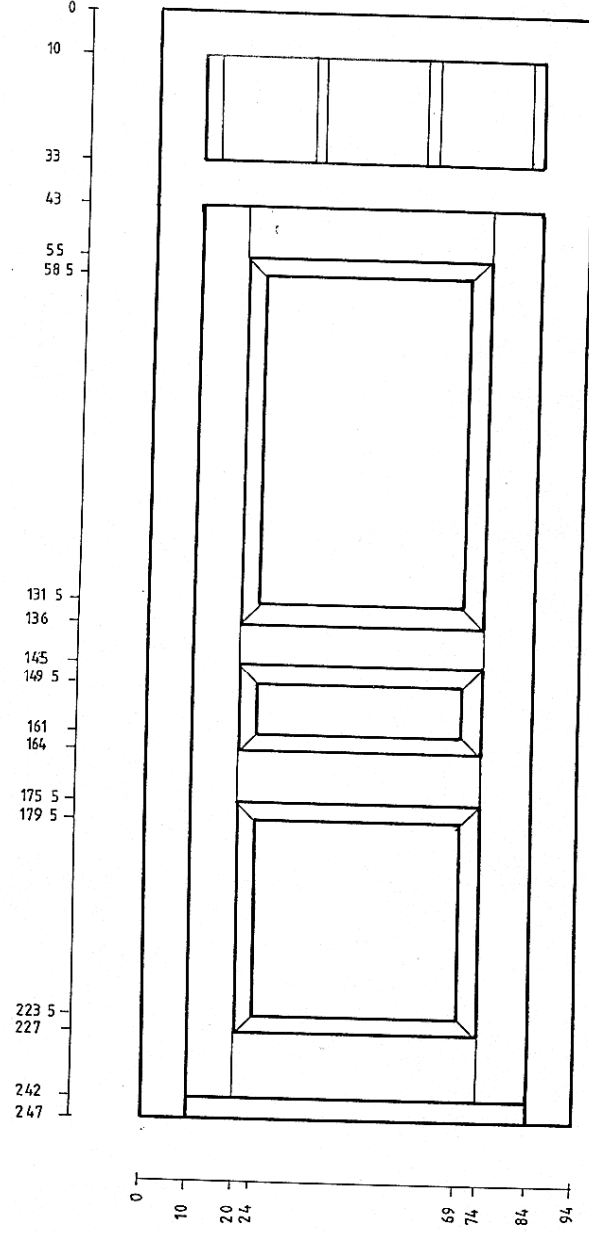
Çizim 11.

Çizim 12.

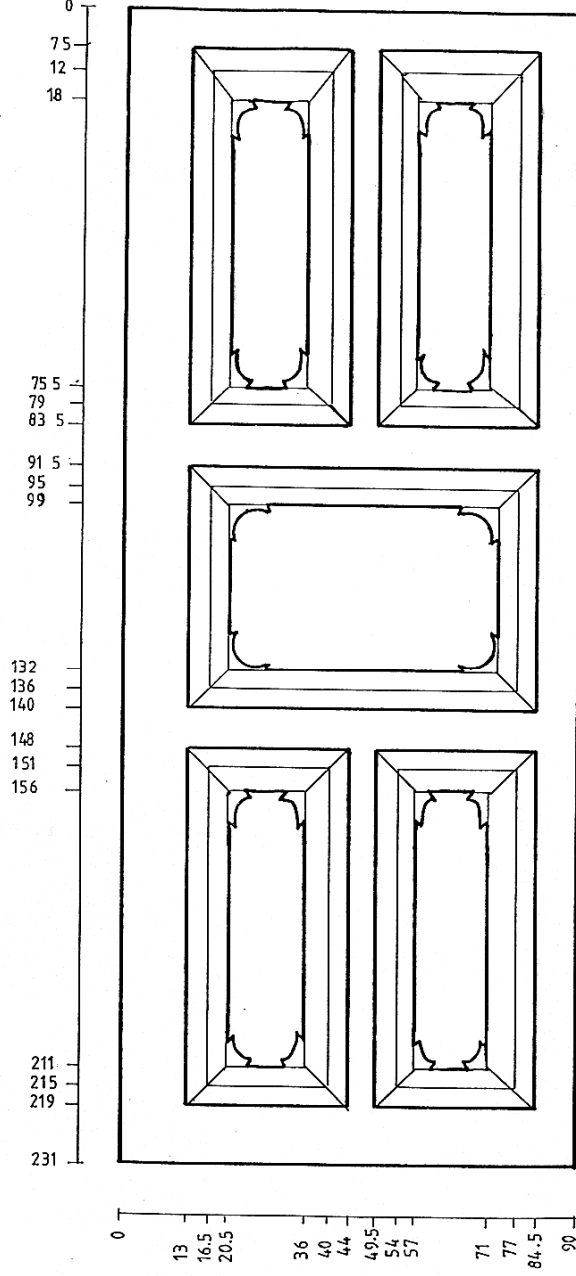

Çizim 13.

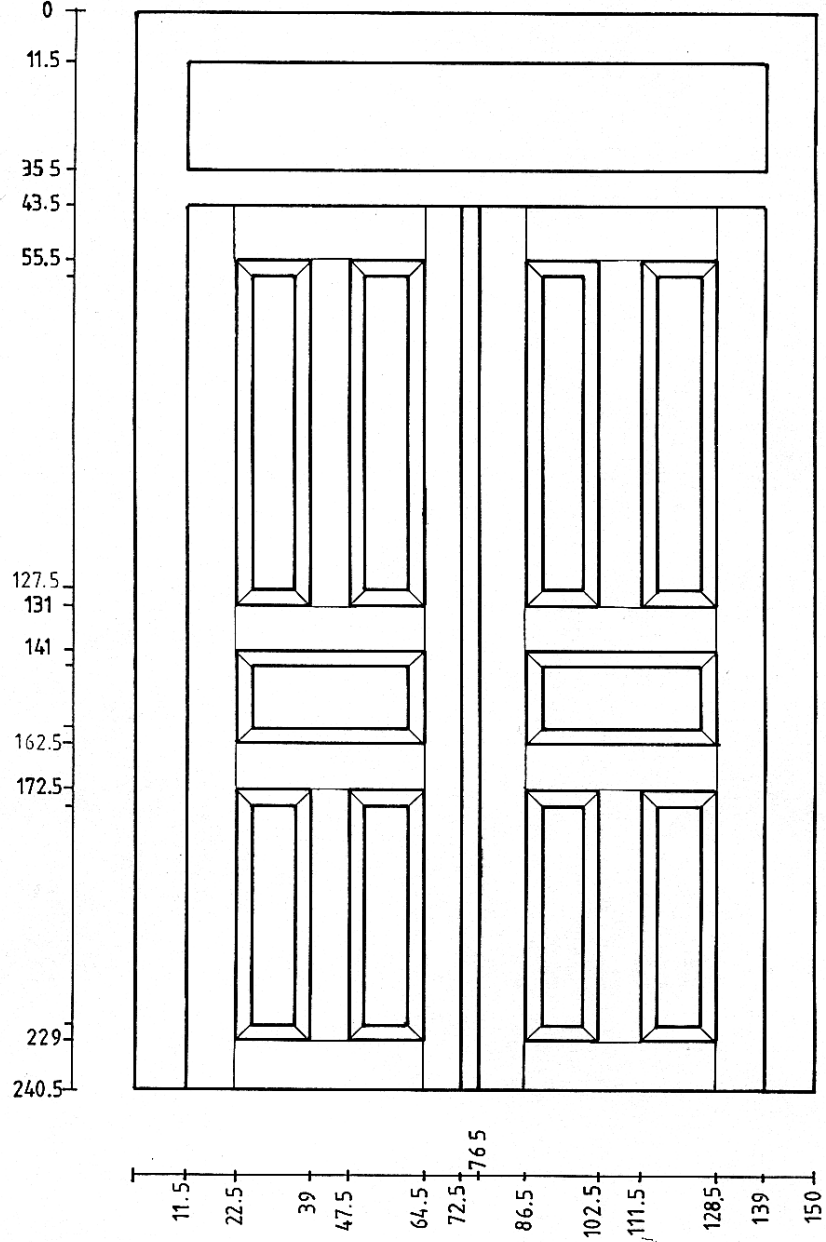
Env. Nu: 8 Kumsüren Mah. Kumsüren Sok.Nu:22

Çizim 14.

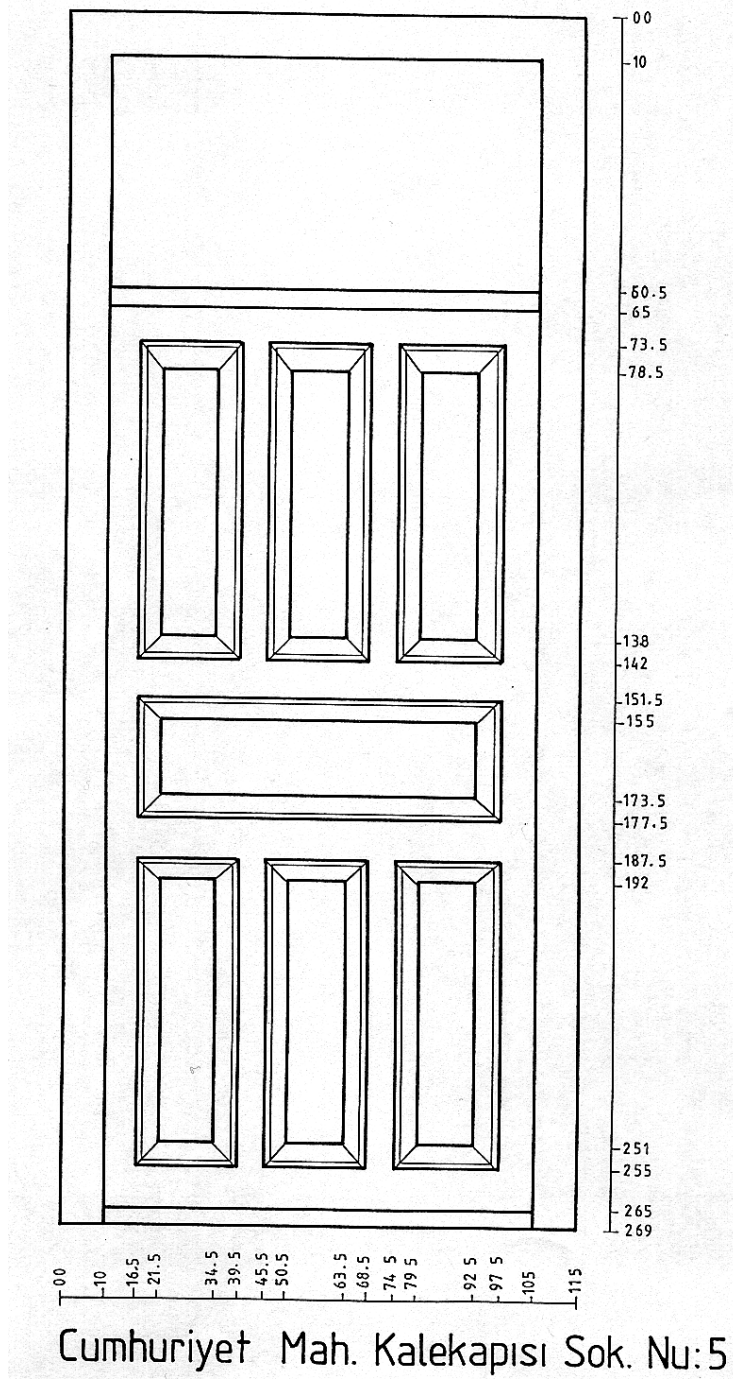
Kayadibi Sokak Nu:2

Çizim 15.

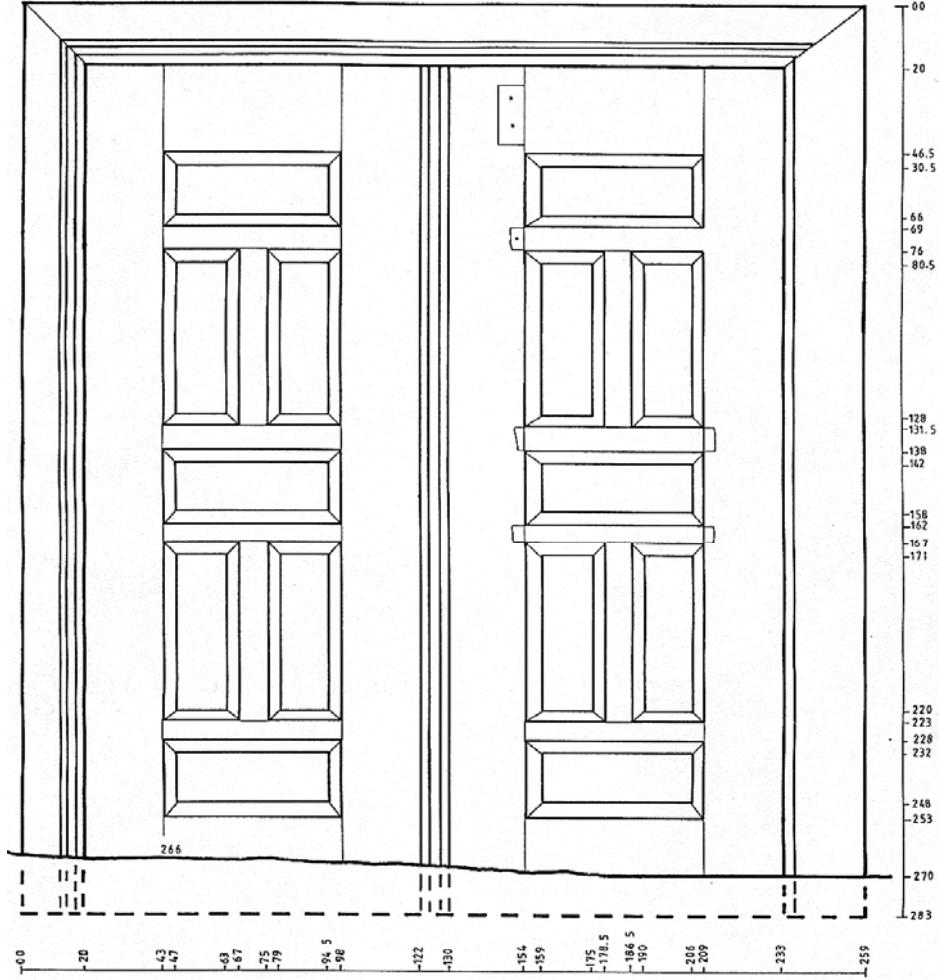

Env. Nu: 7 Kumsüren Mah. Kumsüren Sok.
Nu:27 Beypazarı

Çizim 16.

Çizim 17.

Zafer Mah. Kanarya Sok. Nu: 8 Beypazarı

Çizim 18.